

FECR

FCR YAYIN LTD.
Genel Yayın No. | General Publication Number: 2063
FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550
ISNI: 0000 0004 4657 1968
ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr
Yayın No | Publication Number: 1199

Kitap Adı : Münekkit
Alt Başlık : Cerh-tadil Geleneğinde Bir Tavsifin Tahlili
Book Title : Münekkit
Subtitle : An Analysis of a Designation in the Jarḥ wa-Taʿdīl Tradition
ISBN : 978-625-8910-58-2
DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258910582

Yazar | Author: Hüseyin Kahraman| orcid.org/0000-0002-1345-4429
Kurum | Institution: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ROR ID: ror.org/03tg3eb07
Editör | Editor: Mutlu Gül | Orcid: 0000-0002-9431-6940

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph
Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish
Ebat | Dimensions: 16 x 24 cm
Baskı Sayısı | Edition: 1
Sayfa Sayısı | Pages: 392 (xviii+374)

Yayım Tarihi | Publication Date: Kasım| November 2026
Yayım Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye
Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR
Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories
BIC: HRH - İslam | Islam
BISAC: REL041000 - Din / İslam / Kur'an ve Kutsal Metinler | Religion / Islam / Koran & Sacred Writings
THEMA: QRPF2 - Hadis | Hadith
LC Classification: BP136.6 - Hadis Rivayetlerinin Tenkidi ve Rivayetleri Sınama Yöntemleri | Methods of Testing the Transmission of a Tradition
DEWEY: 297.125 - Hadis İlmi, Hadislerin İncelenmesi ve Tenkidi | Hadith Studies, Interpretation and Criticism
WoS Category: Din | Religion
WoS Citation Topics Meso: 6.256 - Din | Religion
WoS Citation Topics Micro: 6.256.2325 - Din Araştırmaları | Religious Studies
Scopus Subject Areas: 1212 - Din Araştırmaları | Religious Studies

Atıf Bilgisi | Cite as: Kahraman, Hüseyin. *Münekkit: Cerh-tadil Geleneğinde Bir Tavsifin Tahlili.* Ankara: FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050
Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60
www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Münekkit

Cerh-tadil Geleneğinde Bir Tavsifin Tahlili

Hüseyin KAHRAMAN

Ankara 2026

Yazar Hakkında

Prof. Dr. Hüseyin KAHRAMAN

1969 yılında Kilis'te doğdu. 1987 yılında Kilis İmam-Hatip Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne kaydoldu. 1992'de bu fakülteden mezun oldu ve Hadis Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak yüksek lisansa başladı. 1995 yılında "*Hadis Usûlü Açısın dan el-Hatîb el-Bağdadî'nin İbnü's-Salâh Üzerindeki Etkileri*" isimli teziyle yüksek lisansını, 2000 yılında "*Mâtürîdî Kelâmında Hadisin Yeri*" isimli çalışmasıyla doktorasını tamamladı. 2002 yılında yardımcı doçent, 2006 yılında doçent, 2012'de profesör kadrosuna atandı. 2001-2002 ve 2004 2005 öğretim yıllarında Türkmenistan Mahdumkulu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde misafir öğretim üyesi olarak görev yaptı. Halen B.U.Ü. İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir. Arapça ve İngilizce bilen Hüseyin Kahraman evli ve üç çocuk babasıdır. Daha ziyade hadis-fıkıh ve hadis-kelâm ilişkisini irdeleyen makaleleri bulunan Hüseyin Kahraman tarafından yayınlanmış kitapları da vardır:

- *Mâtürîdîlikte Hadis Kültürü*, Bursa: Arasta Yayınları, 2001.
- *Hadis Usûlünde el-Hatîb el-Bağdadî'nin İbnü's-Salâh'a Etkileri*, Bursa: Rehber Yayınları, 2002.
- *Hadislere Göre Kanama ve Abdest: Kanamanın Abdesti Bozup Bozmaması Meselesi*, Bursa: Emin Yayınları, 2010.
- *Hadis ilminde Bir Cerḥ Terimi Olarak İrcâ ve Mürciî Râvîler*, Bursa: Emin Yayınları, 2011.
- *Fıkhî İhtilâflar ve Hadis: Abdesti Bozup Bozmadığında İhtilâf Edilen Meseleler*, Bursa: Emin Yayınları, 2013.
- *Buhârî: Hayatı, Eserleri ve Etkileri*, Köln: Plural Yayınları, 2018.
- *Ehl-i Rey Yurdu Kûfe'de Özgün Bir Hadis Âlimi: Âmir eş-Şa'bî*, Bursa: Emin Yayınları, 2019.
- *Kûfe'de Hadis: İlk Üç Asır*, (2. Baskı), Bursa: Emin Yayınları, 2021.
- *Mâtürîdî'nin Otoritesi,* Bursa: Emin Yayınları, 2023.
- *Ebû Hanîfe'nin Öğrencisi Nûh b. Ebî Meryem ve Hadisçiliği*, Bursa Emin Yayınları, 2024.
- *Mâtürîdîlikte Hadis Kültürü* (2. Baskı), İstanbul: İFAV Yayınları, 2025.

e-posta: huskahraman@hotmail.com

About the Author

Hüseyin KAHRAMAN, Prof. Dr.

Hüseyin Kahraman was born in Kilis in 1969. He graduated from Kilis Imam-Hatip High School in 1987 and enrolled in the Faculty of Theology at Uludağ University in the same year. After graduating from the faculty in 1992, he began his master's studies as a research assistant in the Department of Hadith. He completed his master's degree in 1995 with a thesis entitled *The Influence of al-Khaṭīb al-Baghdādī on Ibn al-Ṣalāḥ from the Perspective of Hadith Methodology* and received his Ph.D. in 2000 with a dissertation entitled *The Place of Hadith in Māturīdī Theology*.

He was appointed Assistant Professor in 2002, Associate Professor in 2006, and Professor in 2012. During the academic years 2001–2002 and 2004–2005, he served as a visiting faculty member at the Faculty of Theology of Magtymguly University in Turkmenistan. He currently continues his academic work as a faculty member in the Department of Hadith at the Faculty of Theology, Bursa Uludağ University.

Fluent in Arabic and English, Hüseyin Kahraman is married and has three children. His academic articles primarily focus on the relationship between hadith and Islamic jurisprudence, as well as between hadith and Islamic theology. He has also authored several books, including:

Published Books:

- *Hadith Culture in Māturīdism* (*Mâtürîdîlikte Hadis Kültürü*), Bursa: Arasta Publications, 2001.
- *The Influence of al-Khaṭīb al-Baghdādī on Ibn al-Ṣalāḥ in Hadith Methodology* (*Hadis Usûlünde el-Hatîb el-Bağdadî'nin İbnü's-Salâh'a Etkileri*), Bursa: Rehber Publications, 2002.
- *Bleeding and Ablution According to Hadith: The Question of Whether Bleeding Invalidates Ablution* (*Hadislere Göre Kanama ve Abdest: Kanamanın Abdesti Bozup Bozmaması Meselesi*), Bursa: Emin Publications, 2010.
- *Ircāʾ as a Term of Discrediting in Hadith Criticism and Murjiʾī Transmitters* (*Hadis İlminde Bir Cerḥ Terimi Olarak İrcâ ve Mürciî Râvîler*), Bursa: Emin Publications, 2011.
- *Juristic Disagreements and Hadith: Issues Concerning the Invalidation of Ablution* (*Fıkhî İhtilâflar ve Hadis: Abdesti Bozup Bozmadığında İhtilâf Edilen Meseleler*), Bursa: Emin Publications, 2013.
- *Al-Bukhārī: His Life, Works, and Influence* (*Buhârî: Hayatı, Eserleri ve Etkileri*), Cologne: Plural Publications, 2018.
- *An Original Hadith Scholar in Kūfa, the Center of Ahl al-Raʾy: ʿĀmir al-Shaʿbī* (*Ehl-i Rey Yurdu Kûfe'de Özgün Bir Hadis Âlimi: Âmir eş-Şaʿbî*), Bursa: Emin Publications, 2019.
- *Hadith in Kūfa: The First Three Centuries* (*Kûfe'de Hadis: İlk Üç Asır*), 2nd ed., Bursa: Emin Publications, 2021.
- *The Authority of al-Māturīdī* (*Mâtürîdî'nin Otoritesi*), Bursa: Emin Publications, 2023.

• *Abū Ḥanīfa's Student Nūḥ ibn Abī Maryam and His Hadith Scholarship* (*Ebû Hanîfe'nin Öğrencisi Nûh b. Ebî Meryem ve Hadisçiliği*), Bursa: Emin Publications, 2024.

• *Hadith Culture in Māturīdism* (*Mâtürîdîlikte Hadis Kültürü*), 2nd ed., Istanbul: İFAV Publications, 2025.

E-mail: huskahraman@hotmail.com

Kitap Hakkında

Münekkit
Cerh-tadil Geleneğinde Bir Tavsifin Tahlili

Bu çalışma, hadis ilminin temel disiplinlerinden biri olan cerh-tadil geleneğinde "münekkit" kavramının mahiyetini, tarihsel kullanımını ve metodolojik sınırlarını incelemektedir. Araştırmanın hareket noktasını, klasik ve modern literatürde râviler hakkında değerlendirmede bulunan çok sayıda âlimin, söz konusu değerlendirmelerin niteliği yeterince sorgulanmaksızın münekkit kabul edilmesi oluşturmaktadır.Çalışmada, râvilerin şahsiyetlerini, ilmî birikimlerini ve ahlâkî özelliklerini tanıtan ifadeler ile hadis rivayetindeki ehliyetlerine ilişkin bağlayıcı hükümler arasında temel bir ayrım yapılmaktadır. Bu doğrultuda münekkitlik, yalnızca cerh-tadil hükümlerini nakletmek veya kullanmakla değil, sistematik incelemeler sonucunda bağımsız değerlendirmeler üretebilmekle ilişkilendirilmektedir. Araştırmada öncelikle klasik ve çağdaş münekkit listeleri karşılaştırmalı olarak incelenmekte, ardından münekkit vasfını belirlemeye yönelik aslî ve tali kriterler geliştirilmektedir. Önerilen ölçütler, hadis tarihinin farklı dönemlerini temsil eden Evzâî, İmam Şâfiî ve İbn Ebî Hâtim örnekleri üzerinden sınanmaktadır. Bu örnekler aracılığıyla râvi tenkidini kullanmak, önceki değerlendirmeleri aktarmak ve özgün tenkit hükümleri üretmek arasındaki metodolojik farklılıklar ortaya konulmaktadır. Araştırma, münekkit vasfının belirlenmesinde niceliksel göstergeler yerine ilmî faaliyetin niteliğini, sürekliliğini ve özgünlüğünü esas alan bir yaklaşım önermektedir. Sonuç olarak çalışma, ehl-i hadis, muhaddis ve münekkit kavramlarının birbirinden ayrılması gerektiğini savunmakta; cerh-tadil tarihinin daha tutarlı bir kavramsal çerçevede yeniden değerlendirilmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece münekkit kavramının tarihsel işlevine uygun biçimde tanımlanması ve erken dönem hadis tenkidinin kendi şartları içerisinde anlaşılması için metodolojik bir zemin oluşturulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hadis; Cerh-Tadil; Münekkit; Râvi Tenkidi; Hadis Metodolojisi

About the Book

Münekkit

An Analysis of a Designation in the Jarḥ wa-Taʿdīl Tradition

This study examines the nature, historical usage, and methodological boundaries of the concept of the munaqqid (hadith critic) within the tradition of jarḥ wa-taʿdīl, a fundamental discipline of hadith scholarship. It addresses the widespread tendency in classical and contemporary literature to classify scholars as critics merely because they expressed opinions about transmitters, without adequately examining the nature of those judgments. The study distinguishes biographical descriptions concerning transmitters' personal, intellectual, and moral characteristics from authoritative judgments concerning their reliability in hadith transmission. Accordingly, the designation of a critic is associated not simply with transmitting or employing earlier evaluations but with producing independent judgments through systematic investigation. The research first comparatively analyzes classical and contemporary lists of hadith critics and subsequently proposes primary and secondary criteria for identifying genuine critical expertise. These criteria are examined through three representative figures from different historical contexts: al-Awzāʿī, al-Shāfiʿī, and Ibn Abī Ḥātim. Their cases illuminate the methodological distinctions between employing transmitter criticism, transmitting previous assessments, and independently producing critical judgments. The study concludes that the designation of a munaqqid should primarily depend on the quality, continuity, and originality of scholarly activity rather than quantitative indicators. It thereby contributes to a historically grounded understanding of hadith criticism.

Keywords: Hadith; Jarḥ wa-Taʿdīl; Hadith Critics; Transmitter Criticism; Hadith Methodology

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ xiii

GİRİŞ

MÜNEKKİT KAVRAMINA DAİR PROBLEMLER VE BUNLARIN ÇERÇEVESİ xvii

1. TEMEL SORU 1
2. PROBLEMİN KAYNAĞI VE KAVRAMSAL BELİRSİZLİK 1
3. ÇALIŞMANIN TEMEL İDDİASI VE TEZİ 2
4. ARAŞTIRMANIN AŞAMALARI 3
5. YÖNTEM VE ANALİZ TEKNİĞİ 4
6. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAYNAKLARI 5
7. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI 6

BÖLÜM I

MÜNEKKİT KAVRAMI ve LİSTELERİ HAKKINDAKİ MEVCUT YAKLAŞIMIN TAHLİL ve TENKİDİ 9

1. Mütekaddim Dönem Münekkit Listeleri, Özellikleri ve Mukayeseleri 11
   - 1.1. Klasik Dönem Münekkit Listelerinin Teşekkül Özellikleri 11
     - 1.1.1 Metot Açısından 14
     - 1.1.2. Listeye Dâhil Edilen İsimlere Biçilen Roller Açısından 18
     - 1.1.3. İsimleri Sınıflandırma Kriterleri Açısından 20
   - 1.2. Klasik Dönem Münekkit Listelerinin Ortak Özellikleri 21
     - 1.2.1. Bazı İsimlerin Bütün Listelerde Yer Alması 21
     - 1.2.2. Tablonun Bütün İslam Coğrafyasını Temsil Etmesi 22
       - 1.2.2.1. “Yaygın Bir Faaliyet” Vurgusu 22
       - 1.2.2.2. Eş Zamanlılık Vurgusu 24
       - 1.2.2.3. İttifak Vurgusu 24
     - 1.2.3. Her Tabakada İsimlere İlavede Bulunulması ve Muhtemel Sebepleri 24
       - 1.2.3.1. Savunma Refleksi 25
       - 1.2.3.2. Cerh-Tadile Meşruiyet Kazandırma 25
       - 1.2.3.3. Cerh-tadili Mümkün Olduğu Kadar Erken Dönemlerle İlişkilendirme 26
       - 1.2.3.4. Cerh-Tadil Kavramının Anlam Çerçevesi 26
2. Muasır Dönem Münekkit Listeleri ve Kriterleri 27
   - 2.1. Âlimin Değerlendirdiği Ravi Sayısı 27
   - 2.2. Âlimin Münekkit Olarak Kazandığı Şöhret 28
3. Münekkit Listelerine Yazılan İsimler Nasıl Tespit Edilmiş Olabilir? 29
   - 3.1. Bireysel Çaba ve Araştırma 29
     - 3.1.1. Geriye Dönük Otorite İnşası 29
     - 3.1.2. Beklenti-Atıf Dengesi 30

3.2. Selefin Bazı Açıklamalarından Etkilenme 30
3.2.1. Değerlendirmeyi Yapanlar Açısından 32
3.2.2. Söylenen Sözler Açısından 32
3.2.3. Değerlendirilen İsimler Açısından 32
4. Münekkitliğin Tespiti ve Derecelendirilmesinde Sayısal Yaklaşımın Problemleri 49
4.1. Kavramsal Belirsizlik 50
4.2. Mahiyet Farkının Yoğunluk Farkı Gibi Sunulması 52

BÖLÜM II

TEORİK ÇERÇEVE VE TEKLİFLER 53
1. Münekkit Kavramının Metodolojik Sınırları 55
2. Münekkitle İlişkilendirilebilecek Vasıflar 56
2.1. Münekkidin Taşıması Gereken Aslî Vasıflar 57
2.1.1. Değerlendirmenin Rivayet Ehliyetine Yönelik Olması 57
2.1.2. Amacının Hadis Tenkidi Değil Ravi Tenkidi Olması 64
2.1.3. Ravi Hakkında Kanaatini Araştırma ve Mukayeselerle Oluşturması 73
2.1.4. Kendi Çağından İtibaren Münekkit Vasfıyla Öne Çıkması 81
2.2. Münekkit Vasfını Destekleyen Tali Özellikler 92
2.2.1. Tenkit Dilinin Zenginliği veya Istılah Kullanımı 93
2.2.2. Ravilerin Geneline Yönelik Teorik Değerlendirmeler Yapması 102
2.2.3. Değerlendirmelerini Aktaran Ravilerinin Cerh-Tadille İlgileniyor Olması 114
2.2.4. Müstakil Cerh-Tadil Meclisleri Düzenlemesi veya Böyle Meclislere Düzenli Şekilde İştirak Etmesi 125
2.2.5. Ravi mukayeseleri 135
2.2.6. Cerh-Tadil Sürecine Soru-Cevap Yoluyla Katılımı 143
2.2.7. Rical Hakkında Daha Önce Yapılmış Tespitleri Sorgulaması 151
2.2.8. Cerh-tadilin Doğru Tespiti Adına Biyografik Bilgiye Vukufu 157
2.2.9. Ravi Bilgisine Dair Müstakil Kitaplar Kaleme Alması veya Değerlendirmelerinin Müstakil Kitaplarda Toplanması 165

BÖLÜM III

UYGULAMA 167
1. Bir Münekkit Olarak Evzâî ve Münekkit Yönünün Tespitine Yardımcı Olacak Veriler 169
1.1. Evzâî'nin Ravi Bilgisine Dair Dolaylı Veriler 172
1.2. Evzâî'nin Ravi Bilgisine Dair Doğrudan Veriler 174
1.2.1. Evzâî'nin Seleflerinden Naklettiği Ravi Değerlendirmeleri 174
1.2.2. Kendisine Sorulan Sorular 176
1.2.3. Evzâî'nin Ricale Dair Değerlendirmeleri 179
1.2.4. Evzâî'ye Ait Cerh-Tadiller 184

1.3. Evzâî'nin Münekkit Yönüne Dair Ayrıntılar 188
1.3.1. Evzâî'nin Ricale Dair Sözlerinin Bağlamı ve Amacı 188
1.3.2. Evzâî'nin Haklarında Konuştuğu İsimlerle Bağlantısı 195
1.3.2.1. Doğrudan Temas 196
1.3.2.2. Rivayet Bağlantısı 196
1.3.2.3. Diğer İsimlerin Azlığı 197
1.3.3. Evzâî'nin Haklarında Konuştuğu İsimler ile İlgili Uygulaması 197
1.3.4. Rivayet Ehliyetleri Hakkındaki Kanaatini Bireysel Çaba İle Oluşturup Oluşturmadığı 201
1.3.5. Ravi Değerlendirmeleri Esnasında Istılah Kullanımı 203
1.3.6. Değerlendirmelerini Aktaran Ravilerin Özellikleri 203
1.3.7. Evzâî'yi Münekkit Sayanların Onun Değerlendirmelerine Müracaatı 206
1.3.7.1. Tirmizî 207
1.3.7.2. İbn Ebî Hâtim 208
1.3.7.3. İbn Hibbân 210
1.3.7.4. İbn Adî 214
1.3.8. Kendisine Yakın İsimlerin ve Meşhur Ulemanın Zihnindeki Evzâî Algısı 216
1.4. Değerlendirme 220
2. Münekkit Vasfı Açısından İmam Şâfiî 223
2.1. Şâfiî'nin Ravi Değerlendirmelerinin Bağlamı 224
2.1.1. Cerh-tadil Sayılmaması Gerekenler 224
2.1.2. Cerh-tadil Sınıfına Yazılabilecek Olanlar ve Bağlamları 234
2.1.2.1. Sika Tabiri, Türevleri ve Müradifleri 234
2.1.2.2. Meçhul Tabiri ve Müradifleri 243
2.1.2.3. Zayıf Tabiri ve Müradifleri 245
2.1.2.4. Daha Şiddetli Cerhlere Delalet Eden Tabirler 251
2.2. Şâfiî'nin Ravi Tenkidinin Tahlili 257
2.2.1. Ravi Değerlendirmelerindeki Lafız Seçimi 257
2.2.2. Değerlendirdiği Ravilerle Bağlantısı veya Cerh-Tadilinde Niyet-Bağlam-Fonksiyon İlişkisi 258
2.2.3. Ravi Değerlendirmelerinin Bağlamları, Kaynakları, Nakledenlerin Vasıfları 259
2.2.4. Ulema Nezdinde Öne Çıkan Vasıfları 260
2.2.5. Hocalarının Ravi Tenkidiyle Alakası 262
2.3. Değerlendirme 262
3. İbn Ebî Hâtim'in Cerh-Tadildeki Konumu ve Özgünlüğü Meselesi 264
3.1. İbn Ebî Hâtim'in Özgün Bir Münekkit Olduğu Görüşü ve Delilleri 266
3.1.1. İlk Kez İbn Ebî Hâtim'in Uyguladığı Cerh-Tadil Lafızları Derecelendirmesi 266
3.1.2. Müellifin Kitaptaki Şahsî Tasarrufları ve Bunun İşaretleri 268
3.1.2.1. "Verinin Bir Kısmı Babama Bir Kısmı Bana Aittir." Söylemi 268
3.1.2.2. Müellifin İsim ve Künyesi ile Verilen Bilgiler 271

3.1.2.3. Bireysel Tasarruflarının Diğer İpuçları 272
3.1.2.3.1. Bazı Özel Lafızların Kullanıldığı Tenkitler 272
3.1.2.3.2. Doğrudan Tenkitleri 273
3.1.3. Kaynağı Zikredilmeyen Cerh-tadiller 273
3.1.3.1. Muasırı Olmayan Raviler Hakkındaki Tenkitleri ve Tahlili 274
3.1.3.2. Hadis Aldığı Hocaları ile İlgili Tenkitleri ve Bunların Tahlili 285
3.1.2.2.1. Raviden Hadis Alması ile Değerlendirmesi Arasındaki Bağlantının Zorunlu Olmaması 296
3.1.3.2.2. Istılah Kullanımı 298
3.1.3.2.3. Değerlendirmesinin Babası veya Başka Bir Âlime Aidiyet İhtimali 300
3.1.4. Bazı Raviler Hakkında Babasından veya Diğer Münekkitlerden Farklı Tabirler Kullanması 304
3.1.5. Babasının ve Diğer Ulemanın Bazı Ravilerle İlgili Görüşlerine İtiraz Etmesi 308
3.1.6. Münekkit Görüşleri Arasında Tercihte Bulunması 313
3.2. İbn Ebî Hâtim'in Bu Kitaptaki Temel Faaliyetinin Nakil Olduğu Görüşü ve Delilleri 317
3.2.1. İbn Ebî Hâtim'in el-Cerḥ ve't-taʿdîl'deki Metodu 317
3.2.2. el-Cerḥ ve't-taʿdîl'in Temel Kaynakları: Ebû Zürʿa ve Ebû Hâtim 318
3.2.3. el-Cerḥ ve't-taʿdîl'in Diğer Kaynakları 320
3.2.4. el-Cerḥ ve't-taʿdîl'in Buhârî'nin et-Târîḫu'l-kebîr'ine Dayandığı İddiası 323
3.2.4.1. Râzîlerin Buhârî Algısı ve İbn Ebî Hâtim'in Özgünlüğü ile İlişkisi 326
3.2.4.2. el-Cerḥ ve't-taʿdîl'in et-Târîḫu'l-kebîr'e Dayanıp Dayanmadığının Tespiti 327
3.2.5. İbn Ebî Hâtim'in Rivayet Nakletme Konusundaki Uygulaması 329
3.2.6. el-Cerḥ ve't-taʿdîl'e Aldığı Kimi Ravilerin Rivayet Ehliyeti Konusunda Sessiz Kalması 335
3.2.6.1. Muasırı Olmayan Ravilerle İlgili Sükûtu 336
3.2.6.2. Kendi Hocaları Hakkındaki Sükûtu ve Sebepleri 340
3.2.6.2.1. Veri Azlığı 340
3.2.6.2.2. Vefa ve Hürmet 342
3.2.6.2.3. Kitapta Kendini Konumlandırma Şekli 342
3.2.7. Varlığını Bildiği Bazı Ravileri el-Cerḥ ve't-taʿdîl'e Almaması 342
3.2.7.1. Bilinçli ve Seçici Boşluklar 342
3.2.7.2. Hacim Endişesi 343
3.2.7.3. Buhârî Faktörü 343
3.3. Değerlendirme 349

SONUÇ 353
KAYNAKÇA 357
DİZİN 367

ÖN SÖZ

Hadis ilmi, yalnızca rivayetleri nakleden değil onları çeşitli açılardan eleştirip değerlendiren bir ilim geleneği de tesis etmiştir. Bu geleneğin en dikkat çekici yönlerinden biri, ravilerin hadis rivayetindeki ehliyetlerini konu edinen cerh-tadil faaliyetidir. İlk asırlardan itibaren büyük bir ilmî birikim meydana getiren bu alan, hadislerin sıhhatinin tespitinde temel başvuru kaynaklarından biri, belki de birincisi olmuştur.

Böyle bir önemi bulunan cerh-tadil tarihi ve verileri üzerine yapılan okuma ve araştırmalarda dikkatimizi çeken temel bir mesele vardır: Hem *cerh-tadil* hem de *münekkit* kavramı gerek klasik gerekse modern çalışmalarda oldukça geniş bir anlamda kullanılmaktadır. Görebildiğim kadarıyla ravi hakkında herhangi bir söz söyleyen, hatta yalnızca *tek* bir görüş bildiren birçok âlim *münekkit* kabul edilmekte; buna bağlı olarak da münekkit listeleri gittikçe genişlemektedir. İlk bakışta tabiî görülebilecek bu yaklaşım daha yakından incelendiğinde hem cerh-tadil hem de münekkit kavramlarının teknik sınırlarının giderek belirsizleştiği fark edilmektedir. Özellikle raviyi *tanıtan* tavsiflerle onun *rivayet ehliyetini* değerlendiren hükümler arasındaki fark belirginleşmeye başladıkça zihinde şu soru daha güçlü biçimde yer etmeye başlamaktadır: Bir âlimi gerçekten münekkit yapan şey nedir? Çünkü ravi hakkında söylenen her söz aynı ilmî mahiyete sahip değildir. Bir ravinin zühdünü, fıkhını, ahlâkını veya faziletini anlatan ifadeler ile onun hadis rivayetindeki güvenilirliğini tespit etmeyi amaçlayan hükümler aynı bilgi türünü temsil etmemektedir. Buna rağmen söz konusu değerlendirmelerin çoğu zaman aynı başlık altında ele alınması, hem *cerh-tadil* hem de *münekkit* kavramlarının sınırlarını bir taraftan genişletirken diğer taraftan muğlaklaştırmaktadır.

Bu çalışma, uzun süre devam eden bu sorgulamanın ürünüdür. Amacımız hadis tarihinde münekkit kabul edilen isimlerin sayısını azaltmak veya herhangi bir âlimin ilmî değerini tartışmaya açmak değildir. Aynı şekilde klasik veya modern dönemde hazırlanmış münekkit listelerini eleştirmek de bu çalışmanın *doğrudan* hedefleri arasında yer almamaktadır. Asıl hedefimiz, cerh-tadil faaliyetinin mahiyetinden hareketle münekkit kavramının hangi ilmî faaliyete karşılık geldiğini yeniden tartışmaya açmak; kavramın sınırlarını daha belirgin kılacak kuşatıcı kriterler teklif etmektir.

Bu çerçevede şekillenen çalışma giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, *münekkit* kavramının klasik ve modern literatürdeki kullanımı ele alınmakta; cerh-tadil hükümleri ile ravileri farklı yönleriyle tanıtan ifadelerin çoğu zaman birbirine karıştırılmasından kaynaklanan metodolojik problemlere temas edilmektedir. Bu çerçevede çalışmanın temel iddiası ve amacına doğrul-

tusunda daha belirgin çerçeveler çizilmekte; araştırmada esas alınan yöntem, kaynaklar ve sınırlılıklar belirtilmektedir.

Birinci bölüm; *münekkit* kavramı hakkındaki mevcut yaklaşımlar doğrultusunda oluşturulan listelerin tahlil ve tenkidine hasredilmiştir. Burada mütekaddim ve muasır dönemde ortaya koyan münekkit listelerinin özellikleri, kriterleri, birbirleriyle mukayeseleri, bu listelere dâhil edilen âlimlerin tespit biçimleri üzerinde durulmuş; ardından da bazı tenkitler yöneltilmiştir.

İkinci bölümde cerh-tadilin mahiyetinden hareketle münekkit vasfını belirlemeye yönelik aslî ve tali özelliklere dair teklifler ortaya konulmaktadır. Teorik çerçevenin soyut kalmaması adına, teklif edilen her bir kriterle bağlantılı olarak, literatürde münekkit kabul edilen bir veya iki isim sorgulanmış; böylece kriterlerin uygulanabilirliği gösterilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm ise *bütünüyle* uygulama alanıdır. Burada hadis tarihinin farklı dönemlerini temsil eden Evzâî, Şâfiî ve İbn Ebî Hâtim örnekleri ele alınmaktadır. Ele alınan şahsiyetler, *münekkit* kavramının hangi bağlam ve ölçülere göre kullanılabileceğini sorgulamak amacıyla seçilmiştir. Evzâî ve Şâfiî'nin mezhep imamı ve ehl-i hadisin simge isimleri olması, İbn Ebî Hâtim'in ise alandaki tartışmasız konumu bu seçimde belirleyici olmuştur. Bu bölüm hakkında şuna işaret etmek gerekebilir ki ele alınan üç isim kendilerinden intikal eden veri tipi, müstakil eser sahibi olup olmadıkları ve tarihsel rolleri bakımından farklı özelliklere sahiptir. Bu sebeple münekkit yönlerinin tahlil ve tenkidinde, ilmî yönleriyle alakalı az veya çok farklı verilere başvurulması gerekebilir. Bununla birlikte her üç isim hakkında tatbik edilecek temel unsurlar, ikinci bölümde teklif ettiğimiz kriterlerdir.

Örnek isimlerin çalışıldığı ikinci ve üçüncü bölümle alakalı dikkate alınması gereken bir başka husus daha vardır. Çalışmamızda münekkitlik vasfının *nicelikle* alakalı verilerden hareketle değil, bu vasfı meydana getiren ilmî faaliyetin *niteliği* esas alınarak belirlenmesi gerektiği savunulmaktadır. Buna rağmen ikinci ve üçüncü bölümde zaman zaman nicel verilere de başvurulmuştur. Bu bir çelişki olarak görülmemelidir. Zira nicel verileri *tek başına yeterli* bir ölçü kabul etmek ile, bu verileri değerlendirme süreçlerinde birer gösterge olarak *dikkate almak* tamamen farklıdır. Diğer taraftan çalışmamızda *nicel* verilere zaman zaman, *nicelik* odaklı yaklaşımları kendi verileri üzerinden sorgulamak ve teklif ettiğimiz *nitelik* merkezli çerçeveyi somutlaştırmak amacıyla da başvurulmuştur.

Buna bölümlendirme ve muhteva özellikleri dikkate alındığında çalışmamızın, hem kavramsal bir *yeniden konumlandırma* hem de somut veriler üzerinden yapılan *uygulamalı bir tahkik* niteliği arz ettiği söylenebilir. Şüphesiz bu çalışmada teklif edilen ölçütler nihai hükümler değil, ilmî müzakereye açık mütevazı tekliflerdir. Temennimiz, çalışmanın cerh-tadil tarihi ve ravi tenkidi araştırma-

larındaki kavramsal problemlerin yeniden düşünülmesine katkı sağlaması ve yeni tartışmalara zemin hazırlamasıdır.

Son olarak çalışmanın şekillenme sürecinde ilmî müzakereleri, değerli tenkit ve teklifleriyle önemli katkı sağlayan Araş. Gör. Mehmet Angay'a, Dr. Araş. Gör. Tahir Ayas'a, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şakar'a, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Tatlı'ya ve Doç. Dr. Mutlu Gül'e teşekkür etmeyi bir vefa borcu biliriz.

Hüseyin KAHRAMAN
Bursa 2026